

УДК 339.92

Полагнин Д.Д.

асистент кафедри грошового обігу і кредиту
Буковинського державного фінансово-економічного університету

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНОГО ВАЛЮТНОГО ФОНДУ: ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ

Метою статті є висвітлення практики співробітництва України та Міжнародного валютного фонду. Проаналізувавши існуючі погляди видатних українських та зарубіжних вчених, визначено позитивні та негативні сторони і основні напрями цієї співпраці. Досліджено роль МВФ у макроекономічній стабілізації економіки України та фінансової системи в цілому.

Ключові слова: Міжнародний валютний фонд, програма системної трансформації економіки, угода про програму розширеного фінансування, спеціальні права запозичення, економічна стабілізація, фінансова система, валютний ринок, кредитування, фінансові ресурси, країни-боржники.

Polagnyn D.D. СОТРУДНИЧЕСТВО УКРАИНЫ И МЕЖДУНАРОДНОГО ВАЛЮТНОГО ФОНДА: ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ

Целью статьи является освещение практики сотрудничества Украины и Международного валютного фонда. Проанализированы существующие взгляды выдающихся украинских и зарубежных ученых, определены положительные и отрицательные стороны и основные направления этого сотрудничества. Исследована роль МВФ в макроэкономической стабилизации экономики Украины и финансовой системы в целом.

Ключевые слова: Международный валютный фонд, программа системной трансформации экономики, соглашение о программе расширенного финансирования, специальные права заимствования, экономическая стабилизация, финансовая система, валютный рынок, кредитование, финансовые ресурсы, страны-должники.

Polagnyn D. COOPERATION UKRAINE AND INTERNATIONAL MONETARY FUND: ADVANTAGES AND DISADVANTAGES

The purpose of this paper is to highlight the practice of cooperation between Ukraine and the International Monetary Fund. By analyzing the existing views of prominent Ukrainian and foreign scientists to determine the positive and negative aspects and the basic directions of cooperation. To investigate the role of IMF in macroeconomic stabilization of the economy of Ukraine and the financial system as a whole.

Keywords: International Monetary Fund, program of systemic economic transformation, agreement on the EFF program, special drawing rights, economic stabilization, financial system, currency market, credit, financial resources, country-debtors.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації все більшого значення надається дослідженню співпраці міжнародних фінансових інститутів та національних органів регулювання та управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Через розгалужену практичну спрямованість та специфічність цієї проблеми у вітчизняній літературі вона висвітлена недостатньо, проте окремі її аспекти досліджені у працях В.М. Мельника, І.Я. Чугунова, В.Л. Кротюка, І.В. Запартіної, Р.С. Лисенка, В.В. Салтинського, А.І. Степаненка, В.П. Колосової, О. Суценка, С. Круглика, А. П. Яценюка, І.А. Шумила, В.Л. Кротюка, В.Д. Лагутіна та інших науковців.

Серед іноземних вчених, які займаються оцінкою наслідків взаємодії МВФ з країнами-членами, можна виділити Р. Кіоуана, Д. Стіглітца, Ч. Юна, Б. Резніка.

Поза їх увагою залишається ще ціла низка методологічних та методичних підходів до визначення принципів і критеріїв щодо кредитування національних економік з боку Міжнародного валютного фонду.

Постановка завдання. Метою дослідження даної теми є висвітлення практики співробітництва Міжнародного валютного фонду та України, зокрема банківської системи та підтримки заходів органів регулювання та нагляду спрямованих на розробку рекомендацій та пропозицій щодо ефективного використання фінансування та подолання фінансової кризи, а також сформулювати власне визначення переваг та недоліків діяльності Міжнародного валютного фонду в Україні.

Вклад основного матеріалу дослідження. Міжнародний валютний фонд (МВФ) – це валютно-фінансова організація міжурядового співробітництва. Його політика та діяльність регулюються статутом, який має назву Статті угоди МВФ [10]. Специфіка Фон-

ду порівняно з іншими міжурядовими організаціями полягає в тому, що у своїй діяльності він об'єднує функції регулювання, фінансування, нагляду та консультування держав-членів у сфері валютно-фінансових відносин.

При наданні кредитів МВФ ставить перед країнами-боржниками деякі політичні та економічні умови, які втілюються у програмах перебудови економіки. Як правило, вказані програми охоплюють заходи, що належать до сфери бюджетно-податкової, кредитно-грошової політики, цінового механізму, зовнішньої торгівлі, міжнародних кредитних та валютно-розрахункових відносин [6, с. 65].

Узагальнено можна виділити такі головні завдання МВФ:

- сприяння розвитку міжнародної торгівлі та валютних відносин;
- допомога в організації багатосторонньої системи платежів;
- підтримка стабільного валютного курсу;
- підтримка рівноваги платіжних балансів країн;
- надання коштів для покриття дефіциту платіжного балансу країн-учасниць.

Проте сучасні повноваження МВФ дещо перевищують його статутні обов'язки. Діяльність МВФ протягом останнього часу спрямована не на регулювання міждержавних валютно-фінансових відносин, а на консультування країн, що розвиваються та отримують кредити. МВФ може наполягати на тому, щоб уряд, який потребує фінансової допомоги, обмежив кредитування та зменшив державні видатки, мінімізував заробітну плату та можливість працевлаштування населення, девальвував національну валюту, скоротив програми соціального забезпечення тощо.

Україна знайома з такою практикою за час співпраці з МВФ. За 2011–2012 роки Місії МВФ в Україні оголошували умови, за яких МВФ здійснить кредитування. До таких умов можна віднести соціальні ініціативи української влади, реформи у сфері оподаткування, підвищення ціни на газ для населення, проведення пенсійної реформи, скорочення дефіциту бюджету та інші. Такий підхід до кредитування можна розглядати як у позитивному, так і негативному світлі. Пред'явлення умов кредитування країні-позичальнику стимулює її економічний розвиток та фактично є гарантом повернення боргу. З іншого боку, таке явне втручання у економіку країни-позичальника позбавляє її економічної свободи та самостійності, що негативно відображається на політичній ситуації потенційного боржника. Можна прослідкувати зміну ролі Фонду з МВФ як фінансового посередника в МВФ, як контролюючий та регулюючий орган міжнародної влади [1].

Історію взаємовідносин України та МВФ можна умовно розділити на декілька етапів (табл. 1).

Деякі автори виділяють два періоди: перший, який охоплював кінець 90-х років минулого століття, другий – триває до сьогодні [1, с. 65]. Перший період характеризується взаємовідносинами в умовах становлення валютної системи України та введення національної грошової одиниці – гривні. Другий період пов'язаний із необхідністю коригування наслідків світової фінансової кризи для України та кризових явищ всередині самої країни.

Відносини МВФ з Україною, як і з іншими пострадянськими республіками, будуються відповідно до трьох типів програм [8].

Програму першого типу створено спеціально для цих країн та країн Східної Європи. Вона є своєрідною підготовчою програмою, відносно простою у своїх вимогах. Виконання такої програми не потребує складного інвестиційного апарату в країні. Це первісна програма – програма системної трансформації економіки (Systemic Transformation Facility – STF), реалізація якої дає змогу країні і Фонду співпрацювати.

Наступний крок – це досить стандартна програма, яка має назву «стенд-бай» (Stand-by). Це програма короткострокового фінансування. Як правило, вона триває від 12 до 13 місяців і спрямована на здійснення першочергових заходів, необхідних для досягнення макроекономічної стабілізації.

Після реалізації цієї програми країна може укласти з МВФ угоду про програму розширеного фінансу-

вання (Extended Fund Facility – EFF). Вона розрахована на три роки і спрямована на закріплення досягнень початкової стабілізації за програмою «стенд-бай». Одноразово значно більше уваги приділяється структурним змінам в економіці, тим елементам, які становлять основу подальшого економічного зростання.

Протягом першого етапу МВФ відіграв істотну роль в процесі введення гривні та підтримки її функціонування у перші роки. Без сторонньої допомоги з таким завданням впоратися було б неможливо, особливо взявши до уваги відсутність такого досвіду в нашій державі за часів існування Радянського Союзу.

Протягом періоду 1996–2005 рр. обсяг отриманої Україною допомоги з боку МВФ становив майже 2,5 млрд спеціальних прав запозичення (СПЗ), які було отримано в рамках програм Stand-by та Розширеного фінансування.

З огляду на те, що курс СПЗ визначається на основі кошику валют станом на 15.03.2010 р. вартість однієї одиниці СПЗ була еквівалентна 1,5 доларам США, тобто обсяг наданих Україні фінансових ресурсів становив майже 23309,1 млрд доларів США [2, с. 89]. Варто зазначити, що погашено біля 11 млрд дол. США, тобто фактично непогашений борг перед МВФ складає близько 13 млрд дол. США [7; 8; 9]. Якщо перевести дану заборгованість у розрахунку на душу населення, то даний показник буде становити 325 дол. США.

Ставши членом МВФ, Україна водночас увійшла до структури Світового банку. Їй виділено квоту в 10678 акцій на загальну суму в 1,3 млрд доларів США. Валютну готівку за членство України в банку на суму 7,9 млн доларів США внесли Нідерланди, що є країною-опікуном нашої держави у цій банківській структурі.

Оскільки надані з боку МВФ кошти зараховуються на рахунок Національного банку України, то безпосередньо вплинуло на обсяги його золотовалютних резервів та курс національної валюти по відношенню до провідних валют світу, так як отримані від МВФ кошти у першу чергу йдуть на врегулювання попиту та пропозиції на валютному ринку.

У вересні 1998 року з МВФ узгоджено виділення Україні позички в межах Програми розширеного фінансування («EFF») на підтримку широкомасштабної макроекономічної та структурної стабілізації на період 1998–2001 рр. на загальну суму 2,3 млрд доларів США, з яких протягом 1998 року отримано 345 млн доларів США.

Таблиця 1

Етапи співпраці України та МВФ

№	Період (роки)	Сума позики (млн дол. США)		Характеристика
		Заплановано	Отримано	
1	1994-1995	1663,1	763,1	трансформаційна позика для підтримки платіжного балансу
2	1995-1998	1 935	1 935	трьохрічна програма «стенд-бай» для фінансування дефіциту платіжного балансу та підтримки курсу національної валюти
3	1998-2002	2600	1 591	Програма EFF направлена на поповнення резервів НБУ (передбачено було 2 600 млн дол. США)
4	2002-2008	600 (зарезервовано)	0	Програми «попереджувальний стенд-бай» та «майбутнє – без боргів». Характеризується безкредитними стосунками. Були проблеми з виконанням ряду вимог
5	2008-2013	31 550	14 430	Програма «стенд-бай» для поповнення золотовалютних резервів НБУ та державного бюджету. Даний етап завершився знову безкредитними стосунками і технічними консультаціями
6	Поч. з 2014	17 010	4 590	Програма «стенд-бай» розрахована на 2 роки 4 траншами. Два транші вже реалізовано. Метою даних кредитів є зниження дефіциту державного бюджету з проведенням відповідних реформ

Джерело: розроблено автором на основі даних Міністерства фінансів України, Національного банку України та Міжнародного валютного фонду

Крім того, у 1998 році отримано 51 млн доларів США в межах кредиту «стенд-бай», на фінансування програми макроекономічної стабілізації та структурних перетворень [3, с. 52].

Якщо порівняти часові рамки кредитування та девальвації національної валюти, можна зробити висновок що динаміка обмінного курсу гривня / долар США тривалий час залишалася стабільною (2000–2008 рр.). Інакше кажучи, спостерігається своєрідне «прикріплення» гривні до долара США.

Процес надання фінансових ресурсів Україні та їх повернення супроводжується відмітками стосовно купівлі-продажу відповідної кількості валюти, для країни-позичальника це відображається у збільшенні рівня зовнішнього боргу держави [4, с. 50].

Відповідно до методології, яка застосовується Світовим Банком, заборгованість перед МВФ виділяється в окрему групу. У світі такий вид боргу складає приблизно 3-6%. Саме у 2008 році борг України перед МВФ вдалося скоротити до 2,45% від загального обсягу державного боргу [5].

Необхідно звернути увагу на те, що починаючи з середини 2005 року Україна перейшла на консультативне співробітництво з МВФ та поступово почала розраховуватися за взятими зобов'язаннями.

Однією з вимог, яка міститься у «Вашингтонському консенсусі», є лібералізація руху капіталів, яка означає зняття обмежень у доступі іноземних фінансових установ до внутрішнього ринку держави. Україна, яка мала нерозвинену інфраструктуру фінансового ринку і невисокий ступінь інтеграції у світове фінансове господарство, до останнього часу не відчувала впливу істотних фінансових потрясінь на вітчизняному фінансовому ринку.

Проте ситуація стрімко змінилася, коли на вітчизняному ринку з'явилася велика кількість іноземних фінансових установ, які у гонитві за швидкими прибутками заклали початок так званого «споживчого буму» на імпорتنі товари. Основою такого «буму» стали іноземні запозичення, які змінили розмір валового боргу країни майже до 100% розміру ВВП.

Прихід іноземних фінансових установ був зумовлений збільшенням іноземних фінансових інвестицій до вітчизняного фінансового сектору. У той же час інші галузі народного господарства залишалися поза увагою. Це призвело до поглиблення структурних проблем в економіці країни, а безконтрольна кредитна діяльність банків призвела до стрімкого зростання імпорту. Таким чином, основна рушійна сила економічного зростання не отримувала достатніх джерел для фінансування.

Нові домовленості України з МВФ у квітні 2014 р. та уточнені восени передбачають надання Україні кредиту у розмірі біля 17 млрд дол. США в рамках програми «стенд-бай» розрахованої на 24 місяці [9]. Два транші вже реалізовано. Метою даних кредитів є зниження дефіциту державного бюджету з проведенням відповідних реформ. Відповідно, між державою Україною та МВФ були підписані так звані «Меморандум про економічну та фінансову політику» і «Технічний меморандум про взаєморозуміння», якими передбачено проведення цілої низки структурних змін економіки країни та виставлено ряд вимог, а саме: гнучкий валютний курс, перехід НБУ до таргетування інфляції протягом 12 місяців, підвищення цін на газ, зняття регулятивних та податкових перепон щодо реструктуризації проблемної заборгованості, посилення заходів по стягненню заборгованості ЖКГ, утримання рівня мінімальної заробітної плати

та прожиткового мінімуму, скорочення видатків на соціальну допомогу, збільшення платежів за користування природними ресурсами, руйнування схем уникнення оподаткування тощо.

Висновки з проведеного дослідження. Узагальнюючи дослідження даної проблеми, можна зробити висновок, що висунуті вітчизняними та іноземними авторами припущення щодо неоднозначності впливу МВФ на економічний та фінансовий сектор України є справедливими. Надмірна лібералізація банківського сектору фінансової системи країни та політико-військова ситуація стала причиною поглиблення в ній кризових явищ. Це свідчить про необхідність посилення контролю за якістю кредитного портфеля фінансових установ, відсутність виробництва власної конкурентоспроможної продукції, призводить до зростання імпорту – проблеми платіжного балансу України, а сама структура і механізм функціонування економіки неспроможні сприяти економічному зростанню.

Потрібно наголосити, що кредити МВФ повинні бути максимально використаними для стабілізації функціонування банківської системи, валютного ринку, запровадження ефективної експортно-імпоротної політики та підтримки реального сектору економіки України. Однак очевидним є факт про те, що кредитний ресурс, який був спрямований на зміцнення золотовалютних резервів НБУ, носив короткостроковий ефективний характер, так як резерви станом на кінець 2014 р. фактично знаходяться на критичному рівні тримісячного імпорту.

З одного боку, за підтримки даної організації Україні вдалося стабілізувати курс національної валюти впродовж фінансових криз 1998 та 2003–2004 років, але не 2014 року. З іншого боку, дешеві позикові ресурси в іноземній валюті з боку МВФ та фінансова підтримка материнських банківських установ призводять до стрімкого зростання валового боргу держави, що становить небезпеку для потенційної боргової безпеки України, а відповідно, зростає ймовірність дефолту.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гришина Л.О. Україна та Міжнародний валютний фонд: перспективи співпраці / Л. Гришина, П. Карась, В. Черешня // Сталій розвиток економіки. – 2013. – № 3. – С. 26-30.
2. Круглик С. Міжнародний валютний фонд: новий розподіл СПЗ / С. Круглик, О. Єременко // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 11. – С. 50.
3. Круглик С. Проблеми реформування управління Міжнародним валютним фондом / С. Круглик, О. Єременко // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 1. – С. 52.
4. Міокова Н.В. Співробітництво України з Міжнародним валютним фондом / Н.В. Міокова // Статистика України. – 2011. – № 1. – С. 89.
5. Полагин Д.Д. МВФ і світова валютна система: виклики часу / Д.Д. Полагин // Наукові дослідження – теорія та експеримент 2007 : матеріали Третьої міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 14-16 травня 2007 р.). – Полтава : Інтер-Графіка, 2007. – С. 80-82.
6. Салтинський В.В. Особливості організації кредитування національних економік Міжнародним валютним фондом / В.В. Салтинський // Фінанси України. – 2009. – № 2. – С. 65.
7. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Матеріали Міжнародного валютного фонду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org>.
9. Матеріали Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>.
10. Матеріали Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.